

*А. В. Волошенко,
к. е. н., доцент кафедри підготовки офіцерів запасу,
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ*

КОРУПЦІЙНІ ПРОЯВИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАСЛІДКИ

*A. Voloshenko,
candidate of economic sciences, associate professor of Department of reserve officers training,
National University of Defense of Ukraine named by Ivan Chernyakhovski, Kyiv*

CORRUPT IMPACTS IN THE NATIONAL ECONOMY: REASONS FOR APPEARANCE AND CONSEQUENCES

У статті проведено комплексне дослідження причин виникнення корупції в національній економіці. Визначені основні наслідки корупційних проявів та їх взаємодія у різних поєднаннях і напрямках. Доведено, що поєднання корупційних впливів призводять, завдяки синергетичного ефекту, до посилення їх негативного впливу і розкручення спіралі корупції в економіці України, виходячи з цього, з метою зниження рівня розповсюдження корупції і розміру шкоди від неї, запропоновано заходи комплексної анти-корупційної політики.

The complex investigation of the reasons for corruption appearance in the national economy has been done in the article. The main consequences of the corruption impacts and their interrelationship in different combinations and directions have been determined. It has been proved that due to synergetic effect the combination of the corruption signs leads to the intensification of their negative impact and detwisting of the spiral of the corruption in the economy of Ukraine, based on this for the reduction of the corruption spreading and the size of its damage, the measures of the complex anti-corruption policy have been suggested.

*Ключові слова: корупція, економіка, державне управління, національна безпека, економічні реформи.
Key words: corruption, economy, state administration, national security, economic reforms.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Початок ХХІ ст. характеризується динамічним розвитком глобалізаційних процесів у світі. Глобалізація супроводжувалася стійким економічним зростанням протягом цілого покоління, вона об'єднала і видозмінила світ, при цьому зробивши його значно більш взаємопов'язаним і взаємозалежним. Незважаючи на позитивні досягнення країн від процесів світового об'єднання, можемо відзначити і негативні явища, так розподіл вигід від глобалізації відбувається нерівномірно: меншість світової спільноти користується невідповідно більшою часткою її плодів. У даний час глобальна політико-фінансова система проходить черговий етап кардинальних змін і трансформацій, характерною ознакою яких є геополітичне "перезавантаження", на міжнародній арені складається нова розстановка сил.

З виникненням нових країн-лідерів, баланс економічного впливу між країнами змінюється, відбувається посилення економічної нерівності також і всередині країн. Серед ризиків, пов'язаних з глобалізацією, що мають високий ступінь впливу на розвиток як світової економіки, так і національних економік виділяють два основних:

- економічна нерівність;
- збої глобального управління.

Одним з основних факторів, що призводить до економічної нерівності, на думку міжнародних експертів, є корупція. Корупція як явище відоме людству вже починаючи з історії стародавнього Єгипту, античної Греції, Римської імперії та багатьох інших стародавніх і середньовічних держав. Її негативні наслідки продовжують відчувати на собі і жителі країн сучасного світу на всіх без винятку континентах земної кулі.

В останні роки боротьбі з корупцією в світовому співтоваристві приділяється все більше уваги, оскільки посилюється її руйнівний вплив на всі сфери життєдіяльності держав і суспільств багатьох країн світу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ; НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Вагомий внесок у дослідження корупційної проблематики (генезису, морфології, механізму протидії) зробили такі зарубіжні вчені, як С. Алатас [1], С.Ю. Барсукова [4], Г. Бродман [5], Р. Вишни [18], М. Левін [11], Н. Першин [13], Ф. Риканатини [5], С. Рос-Акерман [16], Г. Сатаров [11], А. Хайденхаймер [20], А. Шлейфер [18] та багато інших.

Переважна більшість праць, в яких досліджуються питання корупції в Україні, проводилися в галузі пра-

ва, особливої уваги заслуговують наукові здобутки наступних авторів: Л. Аркуші "Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності" [2], Р. Тучак "Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією" [19], С. Рогульського "Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні" [15], О. Ковітіді "Інститут співучасті у кримінальному праві України" [9]. Значний внесок у дослідження корупції як соціально-політичного феномену зробив вчений-політолог Є. Невмержицький [12]. Вплив корупції на соціально-економічні реформи вивчає А. Длугопольський [7]. В галузі державного управління дослідженню корупції присвячені роботи Т. Попченко "Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникненню корупції у сфері охорони здоров'я в Україні" [14] та С. Серьогіна "Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України" [17]; корупція як складова загрози національної безпеці вивчається в роботі А. Баланди "Соціальні детермінанти національної безпеки України: теорія, методологія, практика" [3]. Проте питання, присвячене комплексному дослідженню корупції як системному явищу, залишається гостро дискусійним і недостатньо дослідженим. У зв'язку з тим, що корупційні злочини постійно змінюють форми проявів, мають високий ступінь латентності, складні у виявленні, а негативні економічні наслідки корупції проявляються в викривленні економічного і фінансового середовища, дестабілізації соціально-політичного стану, виникає необхідність у постійному моніторингу корупційної ситуації, вивчення причин виникнення корупційних проявів та наслідків від їх впливу, розгляду корупції як системного явища і розробці єдиної моделі антикорупційних заходів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Провести системне дослідження причин виникнення корупційних проявів, проаналізувати наслідки корупційних впливів у сучасній національній економіці, обґрунтувати, з урахуванням визначеного, системи антикорупційних заходів, які сприятимуть подоланню корупції як явища.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зарубіжні аналітики вважають, що корупція стала однією з основних перешкод на шляху реалізації економічних реформ у багатьох країнах СНД [5, 18]. Опитування Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) виявило, що корупція в країнах СНД набула більшого поширення, ніж у багатьох інших регіонах світу. Президент Світового банку Дж. Вулфенсон відмітив, що в країнах СНД після закінчення "холодної війни" корупція стала головним гальмом на шляху їх демократичного розвитку [10].

Україна в цьому відношенні не є винятком. Корупцією, в тій чи іншій мірі на даний час, уражені практично всі сфери життєдіяльності. Втрати національної економіки від корупційних проявів у 2012 році становили, за даними Міністерства юстиції України: 1,191 млрд гривень за адміністративними правопорушеннями та 577,8 млн гривень за кримінальними корупційними правопорушеннями. Необхідно зауважити, що половина закінчених провадженням корупційних справ пов'язана з одержанням хабарів (890) [8].

В Україні корупція набула широкого поширення в силу ряду причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До їх числа можемо віднести негативну спадщину минулого, яка не подолана до кінця і в роки незалежності, зокрема невідконтрольність влади суспільству, традиції хабарництва. На стан корупції в Україні позначилася і загальносвітова тенденція, яка полягає в тому, що вона завжди різко зростає в періоди корінних змін [5, 10, 11]. Голова центру ОБСЄ в Бішкеку посол М. Мюллер з цього приводу говорив: "Проблема ко-

рупції набула міжнародних масштабів, транснаціонального характеру. Вона існує в багатьох країнах, незалежно від політичного устрою, рівня економічного розвитку. Хіба, що в державах перехідного періоду проблема ця болючіше, гостріше, важче з-за того, що корупція гальмує просування реформ, свинцевої гирею висне на шиї підприємців та інвесторів, породжує бідність, є загрозою стабільності" [10, с. 6]. Ще одним загальним фактором зростання рівня корупції під час економічної трансформації стала стратегія Вашингтонського консенсусу, яку критикують за список конкретних інституційних заходів, спрямованих на лібералізацію економіки і фінансове оздоровлення, без врахування особливостей національних економік. Справа ні в конкретних заходах, а в способах створення нових інститутів або трансформації старих: копіювання формальних інститутів не забезпечує їх життєздатність, навпаки, породжує нові форми корупції. Новостворені формальні форми вступають у протиріччя з існуючими неформальними нормами і практиками, що призводить до неефективності трансплантіруємих інститутів, а останнє, в свою чергу, визиває корупцію [11].

Проведення стрімкої лібералізації економічних відносин, на нашу думку, також сприяло широкомасштабному виникненню і розповсюдженню корупції в новорозбудованій економіці. Міжнародними вченими-експертами стверджується, що реформи, які спрямовані на лібералізацію цін є потужним інструментом приборкання корупції та інших зловживань, в зв'язку з тим, що такі реформи припускають зменшення свавілля і перекосів під час перерозподілу суспільних ресурсів, а також сприяють підвищенню ефективності. Разом з тим, недостатньо обмірковані і неадекватно реалізовані заходи в сфері цінової лібералізації можуть призвести до появи додаткових стимулів виникнення корупції [5]. Як бачимо, наслідки проведених українських реформ є тому підтвердженням. Процеси формування бази національної економіки після оголошення незалежності проводилися шляхом стрімкої лібералізації цін і виробництва. Але при цьому, до уваги не бралися такі негативні чинники, як прогалини у законодавстві; високий рівень інфляції, що стимулював короточасні бізнес-стратегії; нерозвиненість та слабкість банківської системи. В зв'язку з відсутністю ефективного механізму контролю і захисту з боку держави та громадських об'єднань, широкомасштабна приватизація державної власності проводилася серед необізнаного населення і супроводжувалася допуском в економіку тіньового капіталу. Як наслідок, були створені сприятливі умови для підкупу службовців державного апарату і управління, та досягнення практично безконтрольного управління державною власністю.

Можемо визначити, що в Україні за достатньо короткий час відбувся перехід від планово-адміністративної економіки до ринкової. Але "шокова терапія" не тільки не вирішила основних проблем, а скоріше призвела до псевдоринку, який руйнує державу зсередини (табл. 1).

Як бачимо, кожна з характеристик псевдоринку є як наслідком, так і породженням корупційних зв'язків.

Можемо стверджувати, що Україна — країна з масштабною ендемічною корупцією, в такому стані корупція з епізодичного відхилення від моральних і юридичних правил перетворюється на несучу конструкцію влади, норму взаємовідносин громадян і держави. В такому критично хворобливому стані практично кожний негативний наслідок перетворюється на виклик. Російські вчені М. Левин, Г. Сатаров, досліджуючи наслідки корупції в Росії виокремлюють вісім наслідків-викликів, які можна перенести і на реалії української економіки [11]:

1. Корупція стає джерелом корупції. Йдеться про лавиноподібний процес, в якому корупція породжує корупцію. Відповідно до загальноприйнятого положен-

Таблиця 1. Структурні елементи при зміні економіки на ринкову

Псевдоринок	Соціально орієнтоване ринкове господарство
1. Відносини з приводу власності, в яких сила переважає над правом	1. Відносини власності капіталістичного типу
2. Панування монопольних структур	2. Конкурентний ринок
3. Відсутність регулювання відтворення робочої сили	3. Регулювання ринку праці
4. Підприємництво, що орієнтоване на вивіз капіталу	4. Підприємництво, що орієнтоване на розвиток національного виробництва
5. Трансформація виробничої структури шляхом технологічної деградації	5. Інноваційний розвиток виробництва
6. Свавілья адміністрації в виробничих ланках	6. Соціальне партнерство і «економіка участі»
7. Корумпований державний апарат на службі монопольних напівмафіозних структур	7. Правова держава, яка проводить сильну соціальну політику
8. Роз'єднане суспільство	8. Громадянське суспільство

Джерело: [21].

ня, корупція є наслідком неефективного управління, дефектів або проблем у суспільних відносинах. Масштабна корупція породжує нові дефекти і проблеми, а вони, у свою чергу, породжують нові різновиди корупції і призводять до експансії вже існуючих її видів. У підсумку корупція стає головним джерелом проблем для країни та суспільства.

2. Корупція — гігантська інституційна пастка. Більшість у владі і в суспільстві витрати, пов'язані з подоланням корупції, сприймаються як такі, що істотно перевищують поточні витрати від самої корупції.

3. Звикання до корупції. Корупція є неформальною практикою, яка носить масовий характер. У такій ситуації неформальна практика перетворюється на неформальну норму, яка засуджується на словах, але є прийнятною за фактом застосування, що значно ускладнює протидію їй.

4. Корупція — загроза національній безпеці. Цю думку неодноразово висловлювали як міжнародні експерти, так і представники влади. Масштабною корупцією охоплені всі силові та правоохоронні відомства, а корупція в них еквівалентна їх неефективності. Отже, неконтрольовано зростають ризики будь-яких інших загроз.

5. Корупція — загроза громадській безпеці. Існує еквівалентність корупції та неефективності, зокрема неефективності контролю за дотриманням стандартів в різних областях (будівництво, пожежна безпека, догляд за дітьми і т. п.).

6. Корупція обумовлює деградацію "людського капіталу". Охорона здоров'я та освіта відносяться до числа найбільш розвинених ринків побутової корупції. Тому в результаті корупції знижуються тривалість життя і рівень здоров'я людей, деградує інтелектуальний капітал. Не менш руйнівно впливає корупція на базові соціальні відносини, на мораль, що знову ж призводить до зростання корупції та байдужості до можливих негативних наслідків цього зростання.

7. Корупція руйнує сферу права. Йдеться про базові правові відносини у суспільстві, без яких його нормальне існування немислимо. Корупція проявляється, зокрема у вибіркового застосуванні законів, в результаті чого формується альтернативна тіньова квазіправова система, яка співіснує з офіційним правом, спотворюючи і руйнуючи його. З цим наслідком пов'язана інша, ще більш серйозна: катастрофічно зростаючий розрив між законами і їх виконанням.

8. Корупція формує аномальну економіку. У такій економіці перестають діяти фундаментальні економічні закони. Як приклад, головним джерелом інфляції витрат стає корупція. Причина очевидна, коли хабарі стають стандартними витратами бізнесу, компенсація цих витрат закладається в ціну товару, при цьому неможливо знизити інфляцію стандартними методами.

На нашу думку, серед перерахованих наслідків-викликів корупційних проявів, необхідно розглянути окремо зниження конкурентоспроможності країни. Спеціалістами Світового банку доведено, що корупція істотно зменшує обсяги внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Розглядаючи корупцію як своєрідний податок на бізнес вони вважають, що кожне збільшення цього податку на один відсоток скорочує надходження прямих інвестицій в країну на п'ять відсотків. У даний час створення режиму максимально комфортного бізнес-середовища для залучення інвестицій, у тому числі прямих іноземних інвестицій стає найважливішим загальнонаціональним

завданням, вирішення якого впливає на майбутнє української економіки.

Розглядаючи перераховані наслідки, необхідно враховувати, що крім негативного впливу, які вони наносять економіці і суспільству окремо, вони також взаємодіють у різних поєднаннях один з одним і завдяки синергетичного ефекту підсилюють один одного, розкручуючи спіраль корупції. Так, фінансово-економічна слабкість держави знижує її здатність виконувати соціальні зобов'язання, що призводить до зростання побутової корупції. Іншим важливим чинником зростання корупції є неспроможність правових інститутів. Недієздатність законів, що приймаються, породжують і дають можливість існувати всім перерахованим наслідкам-викликам. Вченими доведено, що саме здатність забезпечувати верховенство права — ключовий фактор, який впливає на рівень корупції не тільки в перехідних економіках, а й в країнах із сталою ефективною демократією [6].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

З метою зниження рівня розповсюдження корупції, зменшення розмірів втрат від руйнівних наслідків корупційних проявів у національній економіці необхідно проводити антикорупційну політику комплексного характеру. Теоретичним базисом якої повинна стати синергетична ідея оптимального поєднання процесів державного управління та соціальної самоорганізації і управління. Здійсненню такої політики будуть сприяти економічні реформи, які спрямовані на розвиток ринкових інститутів, посилення роботи органів виконавчої влади щодо інформаційного супроводження антикорупційної політики, залучення науковців та громадськості до розроблення, реалізації та моніторингу ефективності заходів із запобігання корупції, формування негативного відношення до корупції в суспільстві за допомогою культурно-просвітницьких заходів. Реалізація даної системної антикорупційної політики надасть можливість до подолання відтворення корупції і досягнення сталою розвитку економіки і суспільства.

Література:

1. Alatas S.H. The Sociology of Corruption. — Singapore: Donald Moore Press Ltd., 1968.
2. Аркуша А.І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / А.І. Аркуша; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". — О., 2011. — 40 с.
3. Баланда А.А. Соціальні детермінанти національної безпеки України: теорія, методологія, практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.07 / А.А. Баланда; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. — К., 2008. — 40 с.

4. Барсукова С.Ю. Коррупция: научные дебаты и российская реальность / С. Ю. Барсукова // ОН и С. — 2008. — № 5. — С. 36—47.

5. Бродман Г., Риканатини Ф. Корни коррупции. Важны ли рыночные институты? / Г. Бродман, Ф. Риканатини (пер. с англ.). — World Bank, 2008, — 22 с.

6. Горбуз А.К., Краснов М.А., Мишина Е.А., Сатаров Г.А. Трансформация российской судебной власти. Опыт комплексного анализа. — СПб.: Норма. — 480 с.

7. Длугопольский А.В. Коррупция и социально-экономические реформы // Теоретическая экономика. — № 2. — 2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/712.pdf>. — Название с экрана.

8. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/>. — Назва з екрану.

9. Ковітіді О.Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.Ф. Ковітіді; Ун-т внутр. справ. — Х., 1999. — 16 с.

10. Кыргызстан политика и экономика: Материалы и документы: Выпуск первый. Проблемы борьбы с коррупцией в Кыргызстане / Сост. М.Н. Омаров, Д.К. Сагынбаев, Ж.З. Исакова — Б.: 2004. — 314 с.

11. Левин М., Сатаров Г. Коррупция в России: классификация и динамика // Вопросы экономики. — № 10. — 2012. — С. 4—29.

12. Невмержицкий Є.В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02 / Є.В. Невмержицкий; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. — К., 2009. — 34 с.

13. Першин Н.И. Коррупция в России: монография / Н.И. Першин. — Волгоград, 2009. — 53 с.

14. Попченко Т.П. Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникненню корупції у сфері охорони здоров'я в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Т.П. Попченко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2010. — 20 с.

15. Рогульський С.С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С.С. Рогульський; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2005. — 19 с.

16. Rose-Ackerman, Susan (1999) Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge: Cambridge University Press, p. 35.

17. Сербогін С.С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / С.С. Сербогін; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х., 2010. — 20 с.

18. Shleifer A., Vishny R.W. Corruption // The Quarterly Journal of Economics. 1993. Vol. 107. № 3 (August).

19. Тучак Р.М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Р.М. Тучак; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2007. — 21 с.

20. Heidenhimer A. Political Corruption: Readings in Comparative Analysis. — New Brunswick, N.J.: Transaction, 1978. — 582 p.

21. Ценообразование и налогообложение: учебник / Под ред. И.К. Салимжанова. — М.: ООО "ТК Велби", 2002. — 424 с.

References:

1. Alatas, S.H. (1968), *The Sociology of Corruption*. — Singapore: Donald Moore Press Ltd.

2. Arkusha, L.I. (2011), "Osnovy vyivlennia ta rozsliduvannia lehalizatsii dokhodiv, oderzhanykh u rezul'tati orhanizovanoi zlochnynoi dial'nosti", Abstract of Ph.D. dissertation, Juridical sciences, National University "Odessa Law Academy", Odessa, Ukraine.

3. Balanda, A.L. (2008), "Sotsial'ni determinanty natsional'noi bezpeky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka", Abstract of Ph.D. dissertation, Economic sciences, Instytut demografii ta sotsial'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Barsukova, S. Ju. (2008), "Korrupcija: nauchnye debaty i rossijskaja real'nost'", ON i S. vol. 5, pp. 36—47.

5. Brodman, G. and Rikanatini, F. (2008), *Korni korrupcii. Vazhny li rynochnye instituty?*, World Bank.

6. Gorbuz, A.K. Krasnov, M.A. Mishina, E.A. and Satarov, G.A. (2010), *Transformacija rossijskoj sudebnoj vlasti. Opyt kompleksnogo analiza*, Norma, Sankt-Peterburg, RU.

7. Dlugopol'skij, A.V. (2013), "Korrupcija i social'no-jekonomichekije reformy", *Teoreticheskaja ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/712.pdf>. (Accessed 15 Oct 2013).

8. Ministerstvo iustytisii Ukrainy (2013), "Zvit pro rezul'taty provedennia zakhodiv schodo zapobihannia ta protydii koruptsii", available at: <http://www.minjust.gov.ua/> (Accessed 20 October 2013).

9. Kovitidi, O.F. (1999), "Instytut spivuchasti u kryminal'nomu pravi Ukrainy", Abstract of Ph.D. dissertation, Juridical sciences, Universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine.

10. Mezhdunarodnyj institut strategicheskikh issledovanij pri Prezidente Kyrgyzskoj Respubliki, Fond imeni Fridriha Jeberta (2004), "Kyrgyzstan politika i jekonomika: materialy i dokumenty: vypusk pervyj. Problemy bor'by s korrupciej v Kyrgyzstane", Bishkek, Kyrgyzstan.

11. Levin, M. and Satarov, G. (2012), "Korrupcija v Rossii: klassifikacija i dinamika", *Voprosy jekonomiki*, vol. 10, pp. 4—29.

12. Nevmerzhyts'kyj, Ye.V. (2009), "Koruptionsia iak sotsial'no-politychnyj fenomen", Abstract of Ph.D. dissertation, Political science, NAN Ukrainy, Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' imeni I.F. Kurasa, Kyiv, Ukraine.

13. Pershin, N. I. (2009), *Korrupcija v Rossii* [Monografija], Volgograd, RU.

14. Popchenko, T. P. (2010), "Rozvytok derzhavno-upravlins'kykh mekhanizmiv protydii vynyknenniu koruptsii u sferi okhorony zdorov'ia v Ukraini", Abstract of Ph.D. dissertation, Derzhavne upravlinnia, Natsional'na akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

15. Rohul's'kyj, S.S. (2005), "Administratyvno-pravovi zakhody bor't'by z koruptsiieiu v Ukraini", Abstract of Ph.D. dissertation, Juridical sciences, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

16. Rose-Ackerman, Susan (1999), *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 35.

17. Ser'ohin, S.S. (2010), "Mekhanizmy poperedzhennia ta protydii koruptsii v orhanakh publichnoi vlady Ukrainy", Abstract of Ph.D. dissertation, Political science, Natsional'na akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, Kharkivs'kyj rehional'nyj instytut derzhavnoho upravlinnia, Khar'kiv, Ukraina.

18. Shleifer, A. and Vishny, R.W. (1993), "Corruption", *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 107, no 3, pp. 599—617.

19. Tuchak, R.M. (2007), "Administratyvno-pravovi zasady borot'by z koruptsiieiu", Abstract of Ph.D. dissertation, Juridical sciences, Universytet vnutrishnikh sprav, Kharkiv, Ukraine.

20. Heidenhimer, A. (1978), *Political Corruption: Readings in Comparative Analysis*, N.J.: Transaction, New Brunswick.

21. Salimzhanov, I.K. (2002), *Cenoobrazovanie i nalogooblazhenie* [Cenoobrazovanie i nalogooblazhenie], ООО "ТК Велби", Moskva, Rossiya.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2013 р.